

Reformisme: Refundació o superació?

1. Sobre el reformisme

Entenem per **reformistes** els plantejaments que **tenen com a objectiu reformar l'actual marc institucional i de valors sense proposar cap marc institucional alternatiu**. El reformisme es pot dur a terme mitjançant una varietat de tàctiques que van des de l'intent de conquerir el poder de l'Estat fins al propòsit de canviar les institucions exercint pressió per part de les organitzacions de la "societat civil", etc. Més concretament, l'antiga estratègia socialdemòcrata era reformista (perquè tenia l'objectiu de "socialitzar" progressivament les institucions existents i la propietat) així com ho són els plantejaments de "profunditzar o radicalitzar la democràcia" per "fer-la més participativa" o els moviments socials parcials que, sense menystenir la importància de les qüestions que volen abordar, no impugnen la globalitat del sistema ni tenen una proposta coherent per a reemplaçar-lo en la seva totalitat (per exemple els moviments per la igualtat de gènere, els moviments en defensa del medi natural, els moviments per a la protecció de la cultura i la llengua, etc.).

Per contra, entenem per **revolucionaris** aquells plantejaments que **tenen l'objectiu de reemplaçar –i no complementar– el marc institucional de la societat actual**, és a dir, el sistema de l'economia de mercat globalitzada i l'Estat "democràtic" representatiu, així com el corresponent sistema de (des)valors en el qual es basen les relacions socials actuals. Aquí podem classificar les estratègies de l'antic estatisme socialista i del socialisme llibertari, entre d'altres. Actualment a les nostres terres, podem associar a aquesta estratègia alguns projectes com la Cooperativa Integral Catalana, les organitzacions anarcosindicalistes, el moviment de repoblament rural, alguns grups de reflexió autogestionats i ateneus cooperatius, etc., que tenen una voluntat més o menys explícita de construir un nou sistema, encara que en major o menor mesura tinguin mancances quant a definició i/o funcionament.

Així doncs, podem dir que "reformisme o no reformisme" és una dicotomia que va associada als fins i no als mitjans. En aquest sentit, existeixen molts projectes com alguns que acabem de citar, que poden ser o no reformistes en funció dels seus objectius. Molts d'aquests projectes es poden realitzar com a part d'una estratègia més àmplia per bastir un moviment emancipador global i ser, per tant, tàctiques emancipadores¹.

2. El fracàs del reformisme en tant que estratègia

En les darreres dècades hem viscut nombrosos intents fracassats d'aplicar estratègies

¹Un clar exemple d'un tipus de tàctica que pot ser o no reformista segons com es plantegi és la tàctica de presentar candidatures a les eleccions locals. Aquesta tàctica ha estat molt qüestionada tradicionalment per diversos sectors que l'han considerat reformista *per se*, quan, en canvi, es pot realitzar com a part d'una estratègia més àmplia per bastir un moviment emancipador global i que tingui en aquest cas concret l'objectiu de dissoldre el poder concentrat de les institucions locals per a passar-lo a assemblees populars sobiranes locals que puguin autogestionar la pròpia vida col·lectiva d'un territori, tal i com proposen projectes com el Municipalisme Llibertari o la Democràcia Inclusiva.

reformistes per intentar canviar la societat. Un exemple paradigmàtic d'aquest fracàs el podem constatar en l'evolució dels partits socialdemòcrates, en particular després dels trenta anys de consens socialdemòcrata a bona part del món (1945-1975). Aquests partits van acabar renunciant als seus "ideals" (plena ocupació, extensió de l'Estat de benestar, redistribució de la riquesa, etc.) i incorporant-se totalment al consens neoliberal, convertint-se en els actuals partits social-liberals². Davant d'això podem concloure que aquestes estratègies no només no ens condueixen a una societat basada en l'autonomia³, sinó que fins i tot a efectes pràctics acaben enfortint les pròpies institucions oligàrquiques i els sistemes de valors corresponents. Això és degut a que l'estratègia reformista és en si mateixa insuficient, utòpica i a-històrica, a part d'indesitjable.

Per una banda, és **insuficient** perquè es queda curta en l'anàlisi de les causes de la crisi multidimensional actual. Si bé ser conscient de la situació crítica en què es troba la societat i voler-la canviar és un primer pas necessari per superar aquesta crisi, l'estratègia reformista no afronta l'arrel del problema: en cap moment impugna ni tracta de substituir les institucions fonamentals del sistema actual, és a dir, l'Estat "democràtic" representatiu i l'economia de mercat capitalista, sinó que es limita a reivindicar-ne algunes millores. Tanmateix, la crisi generalitzada i multidimensional que estem vivint avui en dia no es deu al mal funcionament d'aquestes institucions sinó a la seva pròpia idiosincràsia. Les dinàmiques inherents a l'economia de mercat i l'Estat "representatiu" donen lloc a una immensa i creixent concentració de poder que no pot ser revertida a través de simples canvis cosmètics. Per tant, el reformisme proposa una **estratègia utòpica**; suposant que una tenaç i àrdua lluita popular aconseguís implementar algunes de les reformes suggerides pels corrents reformistes, aquestes no podrien fer altra cosa que imprimir un ritme lleugerament més lent a l'avenç de la crisi multidimensional en curs ja que indefectiblement haurien de ser compatibles amb el funcionament i la dinàmica del sistema actual. En l'improbable cas que no ho fossin tindrien els dies comptats perquè aquells que les apliquessin reduirien la seva competitivitat, fet que els faria entrar en una crisi econòmica profunda⁴. Un cas il·lustratiu d'això és el projecte d'Unitat Popular de Xile (1970-1973), on unes reformes *massa ambiciosos* van portar el país a una situació d'extraordinària inestabilitat econòmica i van propiciar l'establiment per cop d'Estat del règim totalitari de Pinochet de la mà de l'imperialisme nord-americà, que gràcies a això va guanyar molt poder a la zona.

Per altra banda, és **a-històrica** perquè ignora que actualment la dinàmica socioeconòmica del sistema no és la d'augmentar els controls socials sobre els mercats (protecció del medi ambient, de les persones, del treball, etc.), sinó ben al contrari. La dinàmica de mercantilització –a cada cop més territoris, i a la vegada de cada cop més aspectes de la nostra vida– és imparable en el marc sistèmic actual, i l'Estat de Benestar només ha constituït un petit parèntesi de trenta anys que, a causa de circumstàncies excepcionals,

2Una explicació detallada sobre les causes del fracàs de l'estratègia socialdemòcrata es pot trobar al capítol 6 del llibre "Crisis Multidimensional y Democracia Inclusiva".

<http://democraciainclusiva.org/txt/CMyDI.pdf>

3 Del grec "auto", un mateix, i "nomos", llei, donar-se a si mateix la llei. Això és, una societat en la qual tinguem la possibilitat real de participar juntament amb els altres, en un pla d'igualtat efectiva, en la determinació del nostre destí social, així com de desenvolupar individualment la nostra persona, és a dir, agafar les regnes de la nostra vida tant a nivell social com personal.

4Per un anàlisi en profunditat de les dinàmiques del sistema actual vegeu el llibre "Crisis Multidimensional y Democracia Inclusiva" (Takis Fotopoulos, 2005).

<http://democraciainclusiva.org/txt/CMyDI.pdf>

ha pogut pal·liar algun dels aspectes d'aquesta dinàmica, i que ha servit per a enfortir enormement el sistema a nivell ideològic, després dels horrors de la Segona Guerra Mundial. Així, el progressiu desmantellament de l'Estat de benestar que estem patint no és conseqüència d'unes *males polítiques* aplicades per uns *mals polítics*, tal i com suggereixen les anàlisis reformistes, sinó de les pròpies dinàmiques inherents al sistema, que provoquen que no sigui viable tornar a ell ni a res que s'hi assembli.

Per últim, l'estratègia reformista és **indesitjable** perquè ni en el millor dels casos pot portar a una consciència de l'amplitud dels canvis que és menester tirar endavant per provocar un canvi social real. Per exemple, diversos sectors (sovint associats a corrents trotskistes) sostenen que les demandes reformistes poden fer-se amb fins revolucionaris, perquè el més que probable incompliment d'aquestes per part de les elits del poder pot produir –segons ells– una radicalització de la consciència que a la vegada pot portar a una situació revolucionària. No obstant, tot i tenir certa lògica aparent, aquest tipus d'argumentacions són perniciosos per dos motius: en primer lloc perquè es basen en una concepció instrumentalista del poble que oblida –sense voler o deliberadament– que el camí a una societat realment democràtica⁵ implica transparència; en segon lloc per què a la pràctica condueixen a un afebliment del pensament antisistèmic a mig termini, a causa de l'oblit progressiu que inevitablement provoca una pràctica tan allunyada dels objectius suposadament revolucionaris. En canvi, en una estratègia revolucionària, els objectius són explícits i els mitjans o tàctiques que es fan servir són coherents amb aquests objectius, ja que s'entén que ***no es pot superar l'alienació amb mitjans alienants***.

3. El reformisme avui: cap a la seva superació

Si bé hem argumentat la impossibilitat de qualsevol estratègia reformista de resoldre la crisi multidimensional que ens afecta, creiem que moltes iniciatives reformistes comparteixen característiques positives, com el fet de dedicar cert temps de la vida a intentar millorar la societat –i no a l'interès particular–, de mirar la realitat amb ull crític o d'estar obert a debatre sobre com millorar-la. Ens volem distanciar, d'aquesta manera, dels sectors “revolucionaris” puristes que només critiquen a tort i a dret sense proposar alternatives, perquè estem convençuts que **el projecte revolucionari només pot construir-se des del diàleg crític constructiu entre les persones que constitueixen el poble**. Per tant, el que intentem fer aquí és una crítica constructiva, que permeti que el potencial de moltes persones que estan –o en un futur poden estar– involucrades en iniciatives de caràcter reformista es pugui aplicar en una direcció veritablement transformadora i alliberadora.

Arribats a aquest punt s'escau fer la pregunta: com pot ser que si s'ha comprovat que les estratègies reformistes fracassen se segueixi recorrent a elles des de la majoria de mobilitzacions i moviments socials?

En primer lloc, perquè **es segueix concebant l'Estat de benestar com una conquesta de les classes populars i no com l'altra cara d'un sistema de dominació** que, després de destruir les condicions que en molts moments de la història van permetre l'autogestió comunitària de la vida social, es renta la cara davant la població oferint alguns serveis socials necessaris. Per això es segueix demanant, incansablement, que l'Estat proporcioni

⁵Entenent democràcia com aquell règim en què el poble s'autogoverna directament a través d'assemblees, sense cedir el poder a “representants”.

drets i serveis, enlloc d'agafar la responsabilitat sobre la nostra vida i assumir els deures que comporta la llibertat. Així, un factor innegable que condueix al reformisme és el **conformisme**. Hem estat acostumats a que les decisions vinguin preses a través d'oligarquies polítiques, així que inevitablement sembla complicat parlar d'un sistema amb autogovern popular, i acceptar-ne les conseqüències. Per tant, hi ha una tendència a donar suport a aquelles “solucions” que menys esforç i canvi de *xip* suposen, encara que no siguin veritables solucions. D'aquesta manera, guanyen fàcilment popularitat projectes amb aparença i llenguatge nous però que en el fons són una reelaboració de l'estratègia reformista. Un exemple il·lustratiu i ben actual pot ser el projecte “Podemos” que, a través d'un programa de reformes utòpiques i una posada en escena que intenta recrear les formes del 15M, pretén oferir una nova cara –amb nous personatges carismàtics– a la vella i degenerada esquerra estatista espanyola.

En segon lloc, perquè el **paradigma social dominant promou la comoditat i la rapidesa, quan el procés de canvi revolucionari és dur i lent**. Aquest paradigma empeny moltes persones a allò que podríem anomenar **immediatisme**, a voler resultats i a esperar-los ara mateix. Sovint no és té en compte que si el sistema actualment establert ha trigat més de dos segles a formular-se i desenvolupar-se en la seva complexitat, no és factible intentar canviar les seves dinàmiques d'un dia per l'altre. El paradigma actual també imbueix moltes persones cap a l'**hiperactivisme**, és a dir, la tendència a creure que “allò pràctic” és participar en mobilitzacions varies i impulsar projectes que ens donin la sensació que alguna cosa canvia JA, mentre es dedica poc temps a pensar i reflexionar estratègicament per realitzar pocs passos però en la bona direcció i amb fermesa, construint bases sòlides. Aquest procés s'ha posat de manifest darrerament amb la decadència de les mobilitzacions del 15M: inicialment, a molts indrets, l'enfocament revolucionari de centrar les energies en el desenvolupament d'assemblees amb voluntat d'esdevenir sobiranes als pobles i barris va ser-hi ben present, entre altres iniciatives que apuntaven a l'establiment de noves institucions de caràcter popular i autogestionat en diversos àmbits, així com al desenvolupament de nous valors. Tanmateix, a causa de l'immediatisme imperant i a què no es va posar sobre la taula un projecte antisistèmic coherent defensat amb suficient força, es va anar caient en l'hiperactivisme, fins al punt que avui en dia aquesta és la tendència àmpliament majoritària en les iniciatives que són hereves d'aquelles mobilitzacions, moltes de les quals tenen un caràcter merament reivindicatiu i de lluita de resistència quotidiana.

Arran de tot això, si bé és cert que cal anar fent passos aquí i ara en el marc d'una **transició revolucionària**, és clau procurar no confondre, com sovint succeeix, “**passos**” amb “**pedaços**”: els passos són tàctiques que ens fan avançar progressivament en el camí cap a una societat emancipada, mentre que els pedaços són simplement “tàctiques” que es fan com un fi en si mateixes, sense estar relacionades amb un objectiu ni estratègia definida, simplement per millorar les condicions de vida en un moment donat o per resistir els embats del sistema actual⁶. Tot i que mobilitzar-se per fer front als mals del sistema sempre és millor que no pas quedar-se de braços plegats sumits en l'apatia, és també pitjor que no dedicar les nostres energies a pensar i construir una nova estructura

⁶Un exponent molt esbombat darrerament que reforça aquesta confusió entre passos i pedaços en nom d'un suposat “realisme reformista” són les tesis de Noam Chomsky, que parteixen d'un enfoc ingenu, segons el qual l'Estat i les dinàmiques de mercat neoliberals no són dues cares d'una mateixa moneda, sinó que l'Estat és -en una metàfora que utilitza repetidament- com una gàbia que alhora que ens oprimeix ens pot protegir dels depredadors transnacionals. Tanmateix, com assenyala J. Herod, “els depredadors no estan fora de la gàbia; la gàbia, son ells i les seves pràctiques”.

social i de valors. En altres paraules, ***és millor "resistir" que no fer res, però és millor "construir" que no "resistir"***. Tanmateix, una forma de superar aquesta aparent dicotomia és comprendre que **la millor forma de resistir és construir**, atès que construir ens fa fortes i ens permet resistir i lluitar amb més efectivitat, alhora que fer avançar sobre el terreny els canvis que propugnem⁷.

Per últim, un altre factor important que condueix al reformisme és el fet de **donar per descomptades les institucions del sistema actual i no ser capaços d'imaginar-ne de noves** ni de tirar-les endavant. Així, com es va fer patent en el marc del 15M, assistim a una paràlisi social que s'agafa a allò conegut encara que es pugui demostrar que ens porta a un carreró sense sortida. A causa d'això, patim una **institucionalització vertical dels projectes i lluites**, per manca de propostes creatives per organitzar la societat d'una altra manera. En aquest sentit, actualment trobem algunes propostes que, tot i tenir una retòrica suposadament "revolucionària", només aconsegueixen regenerar el sistema en el qual advoquen per participar, mantenint intactes les seves principals institucions i dinàmiques, a més de provocar confusió respecte una estratègia veritablement transformadora. Aquest és el cas de la iniciativa Procés Constituent, que pretén canalitzar el canvi social a través de la proclamació i instauració d'una nova constitució i aportant – en última instància – nous candidats al govern. Un altre exemple és el de la CUP, que malgrat presentar-se com un "cavall de Troia" dels moviments socials a les institucions, a la pràctica aquesta idea no apareix al seu programa, que es limita a defensar la implantació de mesures essencialment socialdemòcrates i a legitimar el joc de la política oligàrquica parlamentària, entrant-hi de ple, sense impugnar-ne la seva essència. Així, no seria seria estrany que la CUP acabés com els Verds alemanys, és a dir, que el seu pas per les institucions estatals l'acabi transformant a ella i no al revés, tal i com pretén⁸.

En conclusió, la forma de superar el reformisme imperant és deixar enrere totes les xacres que acabem d'esmentar, així com fer passos per tal que moltes lluites concretes i locals que s'estan duent a terme actualment de forma dispersa i que són positives, puguin millorar qualitativament la seva capacitat transformadora emmarcant-se en una estratègia global de transició revolucionària amb uns fins i mitjans coherents⁹. Això implica una reflexió profunda sobre com cada acció concreta pot contribuir o no a avançar en aquest procés, intentant alliberar-se de dogmes preconcebuts. D'altra banda, com que la

⁷Actualment el reformisme ideològic i pràctic i la falta de projecte emancipador arriben tant lluny que es presenten lluites de mera resistència i demandes al poder per aturar determinats projectes, com a lluites revolucionàries. És el cas del que ha ocorregut recentment al barri de Gamonal de Burgos, on els veïns s'han unit massivament per aturar un projecte urbanístic. Sense menystenir la força i la necessitat d'aquestes pràctiques, aquestes no es poden considerar ara mateix el tot d'una estratègia revolucionària.

⁸Un posicionament crític amb el Procés Constituent es pot trobar a l'article "Procés Constituent o Revolució Integral?" (Blai Dalmau, 2013). Pel que fa a la CUP, vegeu el "Manifest pel No-Sí: la revolució, sense Estat-nació, és la solució!" (GRA, 2013). Per conèixer més en detall l'exemple de la degeneració dels Verds alemanys vegeu "Del partit-antipartit al partit-partit. Breu història del partit verd alemany" (Georgy Katsiaficas, fragment del llibre "The Subversion of Politics").

<http://blai-dalmau.blogspot.com.es/2013/06/proces-constituent-o-revolucio-integral.html>

<http://www.grupreflexioautonomia.org/ca/manifest-pel-no-si>

<http://ingovernables.noblogs.org/post/2013/01/31/del-partit-antipartit-al-partit-partit>

⁹Una proposta estratègica inspiradora es pot trobar a l'article "Estratègies de transició i el projecte de la Democràcia Inclusiva" (Takis Fotopoulos, 2002).

<http://democraciainclusiva.org/txt/estrat.pdf>

transparència i la honestat són valors bàsics per a la construcció d'un sistema basat en l'autonomia, és fonamental que el fons revolucionari de l'estratègia que s'està duent a terme es faci explícit continuament. Així, cada acció ha de servir per posar en evidència la necessitat de substituir les institucions oligàrquiques actuals i el sistema de valors que els és inherent per una nova societat basada en l'autonomia en tots els àmbits –la democràcia política i econòmica, la cooperació social, la virtut personal i la reintegració amb la natura– i per avançar en aquest camí¹⁰.

¹⁰Per posar un exemple, una organització de defensa del medi ambient d'una determinada comarca pot limitar-se a lluitar contra un projecte urbanístic o una llei, o pot anar més enllà i promoure la reflexió sobre com aquests problemes concrets es relacionen amb el problema essencial que es troba en les institucions i valors imperants. Així, pot explicitar a través de la seva acció que el sistema actual genera inevitablement una dinàmica de “créixer-o-morir” i un sistema de valors basat en la dominació i la inconsciència que ens aboquen a l'explotació de la natura. En conseqüència, pot posar de manifest que la única forma de resoldre definitivament la degradació mediambiental és construir un nou sistema social i de valors. A més, en comptes de demanar a les institucions que resolguin les seves demandes –fet que a nivell global seria negatiu, perquè legitimaria les institucions que són l'arrel del problema–, pot propiciar dinàmiques d'auto-organització popular que posin en pràctica una manera de relacionar-se entre les persones i amb l'entorn basada en el suport mutu i la sinergia.